

www.humansciences.uz

INSONSHUNOSLIK FANLARI JURNALI
JOURNAL OF HUMANITIES
ЖУРНАЛ ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

2025

1-JILD | 1-SON

HUMANSIENCES.UZ

№ 1 (1)-2025

INSONSHUNOSLIK FANLARI JURNALI

JOURNAL OF HUMANITIES

ЖУРНАЛ ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00 – TARIX FANLARI

Rajapov Mardonbek Qosimboy o'g'li
Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).
E-mail: mardonbekoff@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5245-6021

Xaynazarov Baxromjon Baxtiyorovich
Tarix fanlari doktori (DSc). Dotsent.
E-mail: bahrom_bek@mail.ru
ORCID: 0000-0002-1266-1557

Saidboboyev Zokirjon Abdulkarimovich
Tarix fanlari nomzodi (Ph.D.). Professor.
E-mail: zsaidboboev@yahoo.com
ORCID: 0009-0008-3960-2427

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Urdushev Xamrakul
Iqtisodiyot fanlari nomzodi. Dotsent.
E-mail: x.urdushev@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4984-0214

Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich
Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc). Professor.
E-mail: bahriddin.bfa@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8591-6840

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich
Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc). Professor.
E-mail: anvaravlokulovz@gamail.com
ORCID: 0000-0002-6683-8995

Norov Asror Egamberdiyevich
Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc).
E-mail: a.norov@ilmiy.uz

Ostonokulov Azamat Abdulkarimovich
Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc). Professor.
E-mail: a.ostonokulov@tsue.uz
ORCID: 0000-0003-2792-3174

Rustamova Sayyora Xatamovna
Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD). V.b Dotsent.
E-mail: rustamova0302@mail.ru

Shadiyev Xamid Azimovich
Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc). Professor.
E-mail: su9795744@gmail.com

Nasirov Egamkul Ismailovich
Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc). Professor.
E-mail: e.nosirov@tsue.uz
ORCID: 0000-0002-9355-1973

Kuliboev Azamat Shonazarovich
Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD). Dotsent.
E-mail: azamatkuliboyev@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3357-070X

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Turdiyev Bexruz Sobirovich
Falsafa fanlari doktori (DSc). Professor.
E-mail: bekiuz0302@yahoo.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3260-3327>

Bekbaev Rauf Rustamovich
Falsafa fanlari doktori (DSc). Dotsent.
E-mail: rauf.r.bekbaev@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5072-3379

Yusubov Jaloliddin Kadamovich
Falsafa fanlari doktori (DSc). Dotsent.
E-mail: yusubovjaloliddin@gmail.com
ORCID: 0009-0003-1401-7997

Yuldashev Nurbek Normurodovich
Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).
Katta ilmiy xodim.
O'zbekiston.
ORCID: 0000-0002-4628-8789

Eshnazarova Farida Jo'raqulovna
Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).
Dotsent.
E-mail: faridaeshnazarova4@gmail.com
ORCID: 0009-0000-2496-4443

Parpiyev Muxammadjon Tolibovich
Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).
Dotsent.
ORCID: 0009-0000-1869-9348

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Absalamova Gulmira Sharifovna
Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori
(PhD). Dotsent.
E-mail: gulmirasharifovna@gmail.com
ORCID: 0009-0005-6105-4752

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna
Filologiya fanlari nomzodi. Dotsent.
E-mail: salaxiddinovamusharraf@gmail.co
ORCID: 0000-0003-0534-5633

Ravshan Turakulovich
Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori
(PhD). Professor.
E-mail: docravshanniyazov@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6146-1789

Sanakulov Zayniddin Ibodullayevich
Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori
(PhD). Dotsent.
O'zbekiston.
E-mail: z.sanakulov@cspu.uz
ORCID: 0000-0002-6952-7738

Bawetdinov Muxammeddin Kazimbekovich
Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori
(PhD).
E-mail: b_muxammed@karsu.uz
ORCID: 0009-0007-9826-175X

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Ixombekov Jasurbek Ilxombek o'g'li
Yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).
Katta o'qituvchi. E-mail: jafarbek22@mail.ru
ORCID: 0000-0002-9867-3363

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Haqberdiyev Baxtiyor Rustamovich
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori
(PhD). Dotsent.
E-mail: bahtiyor.haqberdiyev@mail.ru
ORCID: 0000-0002-2208-7827

Erkulova Feruza Melikuziyevna
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori
(PhD). Dotsent.
E-mail: feruzaerkulovauzb@gmail.com

Shirnazarova Zamira Allaberdiyevna
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori
(PhD). E-mail: zamira.sh@terdpi.uz
ORCID: 0000-0001-9870-6295

Oymatova Nilufar Mirjamolovna
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori
(PhD). E-mail: nilufar.oymatova@gmail.com

Eshchanova Xolida Xudayarovna
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori
(PhD). E-mail: eshchanovaxolida@gmail.com

Karshieva Dilbar Eshpulatovna
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori
(PhD). Dotsent.
E-mail: d.karshiyeva1986@gmail.com

Raxmatov Otabek Urinbosarovich
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori
(PhD). E-mail: rahmatov.otabek@inbox.ru
ORCID: 0000-0003-1288-3042

23.00.00 – SIYOSIY FANLAR

Turayev Abrar Saloxiddinovich
Siyosiy fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).
Dotsent. E-mail: ijtimoiy2017@mail.ru
ORCID: 0000-0003-1741-6857

INSONSHUNOSLIK FANLARI elektron
jurnali 2025-yil 6-iyunda 830912-sonli
guvohnoma bilan davlat ro'yxatidan
o'tkazilgan.

Muassis: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
mas'uliyati cheklangan jamiyati.

TAHRIRIYAT MANZILI:

Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik
Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron
manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

MUNDARIJA

07.00.00-TARIX FANLARI

Muxammadiyev Akmal

TOSH XOMASHYOSI MANBALARIDAN FOYDALANISHNING IJTIMOY-IQTISODIY HAMDA
MADANIY HAYOTGA TA'SIRI6-16

Turdimuratov Yangiboy

ETNOTURIZM – IJTIMOY-IQTISODIY RIVOJLANISH OMILI 17-24

Xolmatov Shukurillo

AMERIKALIK TADQIQOTCHILAR TOMONIDAN MARKAZIY OSIYONI ARABLAR TOMONIDAN
ISTILO QILINISHINI O'RGANILISHI. TADQIQOTLAR TAHLILI 25-30

Qodirjonov Omadjon

IRRIGATSIYA VA MELIORATSIYA SOHASIDA AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLARNING
ANDIJON VILOYATIGA TA'SIRI 31-36

Sodiqov Abduhalil

TURKIY XALQLAR UMUMIY MAFKURASINI SHAKLLANTIRISHDA ZIYOLILARNING ROLI:
YEVROOSIYO MINTAQASIDA TARIXIY VA ZAMONAVIY KONTEKST 37-48

07.00.00-IQTISODIYOT FANLARI

Turg'unov Muxriddin, Maxammadov Diyorbek

TIJORAT BANKLARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI MOLIVAVIY TAHLIL QILISH 49-52

Гаибназарова Зумрат, Сайдалиева Мубина

ВЛИЯНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ
УЗБЕКИСТАНА: АНАЛИЗ ПРИМЕНЕНИЯ В ПРОМЫШЛЕННОСТИ, БАНКИНГЕ И
СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ 53-58

Khamraev Abdulkhofiz, Latipov Ashur

HR ANALYTICS IN INDUSTRY 4.0: FORECASTING AND MANAGING EMPLOYEE
PERFORMANCE THROUGH ARTIFICIAL INTELLIGENCE 59-62

10.00.00-FILOLOGIYA FANLARI

Salimova Gulnoza

THE ROLE OF PRAGMALINGUISTICS IN ENHANCING COMMUNICATION EFFECTIVENESS
WITHIN THE STEAM CONCEPT 63-67

13.00.00-PEDAGOGIKA FANLARI

Yavkochdiyeva Dilafruz

TA'LIM TEXNOLOGIYALARI" FANIDA "KREATOR" INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYASINI
QO'LLASH 68-75

Farsaxonova Mastura

O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA O'ZBEK XALQ ERTAKLARI, RIVOYATLARI VA BOLALAR
QO'SHIQLARI ORQALI 4K KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH 79-84

Raxmatov Otabek

SPORT FAOLIYATI MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM
TEXNOLOGIYALARINING AMALIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNI 85-91

Xamroyev Samijon

KASBGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA SPORT TO'GARAKLARI
ORQALI TALABALARNI JISMONIY MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH 92-99

19.00.00-PSIXOLOGIYA FANLARI

Abduraxmonova Zuhra

XORIJ PSIXOLOGIYASIDA SANOGEN TAFAKKUR XUSUSIYATLARI, FUNKSIYALARI VA
MEZONLARINING O'RGANILISHI100-106

TURKIY XALQLAR UMUMIY MAFKURASINI SHAKLLANTIRISHDA ZIYOLILARNING ROLI: YEVIROOSIYO MINTAQASIDA TARIXIY VA ZAMONAVIY KONTEKST

Sodiqov Abduhalil Abduqaxxor o'g'li

Namangan davlat pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchisi

Tel: +998 99 973 17 39

Email: sodiqovabduhalil1993@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Yevroosiyo mintaqasida turkiy davlatlarning tarixi va madaniyati asosida umumturkiy mafkurani shakllantirish jarayonida ziyolilarning o'rni va ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada tarixiy tajribadan kelib chiqqan holda, turli davrlarda turkiy ziyolilarning mafkuraviy izlanishlari va ularning bugungi kunda umumturkiy mafkurani rivojlantirishdagi potensial roli ko'rsatib berilgan. Tadqiqot turkiy tillar, adabiyot, san'at, ilm-fan va ta'lim sohasida faoliyat yurituvchi ziyolilarning umumturkiy integratsion jarayonlardagi ishtirokini qamrab oladi. Zamonaviy sharoitda turkiy xalqlar o'rtasidagi madaniy-ma'naviy, iqtisodiy va siyosiy hamkorlikni rivojlantirishda ziyolilarning yetakchi kuch sifatidagi o'rni ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Turkiy xalqlar, umumturkiy mafkura, ziyolilar, ma'rifatparvarlik, Yevroosiyo, madaniy integratsiya, til va adabiyot, ilm-fan.

THE ROLE OF INTELLECTUALS IN SHAPING THE COMMON IDEOLOGY OF THE TURKISH PEOPLES: HISTORICAL AND CONTEMPORARY CONTEXT IN THE EURO-ASIAN REGION

Sodiqov Abduhalil Abduqaxxor ugli

Independent Researcher at Namangan State Pedagogical Institute

Annotation. This article scientifically analyzes the role and significance of intellectuals in the process of shaping a common Turkic ideology based on the history and culture of Turkic states in the Eurasian region. Drawing on historical experience, the article demonstrates the ideological pursuits of Turkic intellectuals during various periods and their potential role in the development of a common Turkic ideology today. The research encompasses the participation of intellectuals active in the fields of Turkic languages, literature, art, science, and education in common Turkic integration processes. It highlights the leading role of intellectuals in fostering cultural-spiritual, economic, and political cooperation among Turkic peoples in modern conditions.

Keywords: Turkic peoples, common Turkic ideology, intellectuals, enlightenment, Eurasia, cultural integration, language and literature, science.

KIRISH. Bugungi globalashuv sharoitida milliy o'zlikni saqlash va rivojlantirish, shuningdek, o'zaro manfaatli hamkorlik aloqalarini mustahkamlash uchun tarixiy va madaniy jihatdan yaqin bo'lgan xalqlarning umumiy mafkuraviy platformasi muhim ahamiyatga ega. Turkiy xalqlar uchun bunday platforma yaratish masalasi, ayniqsa, dolzarb bo'lib, bu jarayonda ziyolilar yetakchi kuch sifatida muhim rol o'ynashlari mumkin[1].

Tarix shuni ko'rsatadiki, har qanday mafkuraviy tizimning shakllanishi va rivojlanishida ziyolilar qatlamli hal qiluvchi rol o'ynagan. Ziyolilar — ilm-fan, madaniyat, san'at va ijtimoiy sohalarda faoliyat yurituvchi ijodkor shaxslar bo'lib, ular ma'naviy-madaniy qadriyatlarni shakllantirishda, saqlashda va kelajak avlodlarga yetkazishda muhim vazifalarni bajaradi.

Turkiy xalqlar tarixi davomida ham ziyolilar mafkura shakllantirishning yetakchi kuchi bo'lib kelgan[2].

Tadqiqotning maqsadi turkiy xalqlar ziyolilari faoliyatini tarixiy va zamonaviy kontekstda o'rganish orqali umumturkiy mafkurani shakllantirish jarayonidagi ularning rolini aniqlash va samarali yo'nalishlarni belgilashdan iborat. Tadqiqotning dolzarbligi turkiy xalqlar o'rtasidagi madaniy-ma'naviy, iqtisodiy va siyosiy hamkorlikni rivojlantirishda, umumiy tarixiy va madaniy merosni saqlash hamda globallashtirish sharoitida turkiy xalqlarning o'z o'rnini mustahkamlashda ziyolilarning salohiyatidan samarali foydalanish zarurati bilan belgilanadi.

TADDIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotni amalga oshirishda kompleks ilmiy-tahliliy metodologik yondashuvlar qo'llanildi. Tadqiqot maqsadi va vazifalaridan kelib chiqqan holda, quyidagi ilmiy metodlar tizimidan foydalanildi:

1. Tarixiy-xronologik metod

Ushbu metod turkiy davlatlar rivojlanishi davomida ziyolilar faoliyatini tarixiy izchillikda o'rganish va ularning mafkura shakllantirishdagi o'rnini davriy tahlil qilish imkonini berdi. Bu metod orqali turkiy ziyolilarning faoliyati va mafkuraviy izlanishlari quyidagi tarixiy bosqichlarda o'rganildi[3]:

Ilk turkiy davlatlar davri (VI-IX asrlar)

Ilk musulmon turkiy davlatlar davri (X-XII asrlar)

Mo'g'ullar istilosidan keyingi davr (XIII-XIV asrlar)

Temuriylar davri (XIV-XVI asrlar)

So'nggi o'rta asrlar va yangi davr (XVI-XIX asrlar)

Jadidchilik va milliy uyg'onish davri (XIX asr oxiri - XX asr boshlari)

Zamonaviy davr (mustaqillik yillari)

2. Qiyosiy-tahliliy metod

Bu metod turli davrlardagi turkiy ziyolilarning mafkuraviy qarashlarini qiyoslab o'rganish va ularning zamonaviy kontekstdagi ahamiyatini baholashga imkon berdi. Qiyosiy-tahliliy metod quyidagi yo'nalishlarda qo'llanildi:

Turli tarixiy davrlardagi ziyolilar faoliyatining qiyosiy tahlili

Turli mintaqalardagi turkiy ziyolilar mafkuraviy qarashlarining qiyoslanishi

Turkiy va boshqa sivilizatsiyalardagi ziyolilar rolining qiyosiy o'rganilishi

Turkiy madaniyat markazlarining qiyosiy tadqiq etilishi

3. Tizimli yondashuv

Tizimli yondashuv ziyolilarning mafkura shakllantirishdagi rolini siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy jihatlardan yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish imkonini berdi. Bu metod asosida tadqiqot jarayonida quyidagi elementlar o'zaro bog'liqlikda tahlil qilindi:

Mafkura shakllanishining siyosiy-huquqiy omillari

Iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlarning ziyolilar faoliyatiga ta'siri

Til va adabiyot sohasidagi jarayonlarning mafkuraviy ahamiyati

Madaniy va ma'naviy qadriyatlarning mafkura shakllanishidagi o'rnini

Ta'lim tizimi va intellektual salohiyatning mafkuraviy jihatlari

4. Madaniy-tarixiy tahlil

Bu metod turkiy ziyolilar yaratgan madaniy va ilmiy merosning mafkuraviy asoslarini o'rganishga qaratildi. Madaniy-tarixiy tahlil jarayonida quyidagi manbalar o'rganildi:

Qadimgi turkiy yozma yodgorliklar (Orxun-Yenisey bitiklari)

Ilk o'rta asrlardagi turkiy adabiy va ilmiy asarlar

Temuriylar davrida yaratilgan madaniy va ilmiy meros

Jadidchilik davri adabiyoti va matbuoti

Zamonaviy turkiy adabiyot va san'at asarlari

5. Ijtimoiy-fenomenologik yondashuv

Ijtimoiy-fenomenologik yondashuv ziyolilar qatlami fenomenini turkiy jamiyatlarda o'rganish va ularning ijtimoiy ong shakllantirishdagi rolini aniqlashga qaratildi. Bu metod quyidagi yo'nalishlarda qo'llanildi:

Ziyolilar qatlamining ijtimoiy tuzilmasi va uning o'zgarib borishi

Ziyolilar va jamiyatning o'zaro ta'siri

Ziyolilarning jamiyat hayotidagi ijtimoiy-madaniy funksiyalari

Ziyolilarning sivilizatsion o'ziga xosligi va mintaqaviy xususiyatlari

6. Aksiologik tahlil

Aksiologik tahlil metodi turkiy ziyolilar yaratgan qadriyatlar tizimini, madaniy va ma'naviy merosni baholash, ularning zamonaviy ahamiyatini o'rganish uchun qo'llanildi. Bu metod asosida quyidagi jihatlar tadqiq etildi:

Turkiy xalqlar adabiyoti va san'atidagi qadriyatlar

Turkiy davlatchilik an'alaridagi mafkuraviy qadriyatlar

Ma'naviy, axloqiy va madaniy qadriyatlar tizimi

Zamonaviy sharoitda qadriyatlarning transformatsiyasi

7. Empirik tadqiqot usullari

Tadqiqot jarayonida quyidagi empirik usullardan ham foydalanildi:

Turkiy davlatlar o'rtasidagi madaniy va ilmiy hamkorlik loyihalari monitoringi

Turkiy davlatlar ziyolilari o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish uchun ekspert so'rovlari

Turkiy ziyolilar asarlarining mazmuniy tahlili

Zamonaviy turkiy akademik va ilmiy-madaniy muassasalar faoliyatining monitoringi

8. Statistik tahlil

Statistik tahlil metodi turkiy davlatlar o'rtasidagi ilmiy, adabiy va madaniy aloqalarning miqdoriy ko'rsatkichlarini o'rganish uchun qo'llanildi. Bu metod asosida quyidagi ma'lumotlar tahlil qilindi:

Turkiy davlatlar o'rtasidagi ilmiy-tadqiqot va ta'lim sohasidagi hamkorlik statistikasi

Adabiy tarjimalar va madaniy almashuvlarning miqdoriy ko'rsatkichlari

Turkiy tillarda nashr etiladigan ilmiy va adabiy asarlar statistikasi

Turkiy davlatlar o'rtasidagi madaniy-gumanitar hamkorlik ko'rsatkichlari

9. Tipologik tahlil

Tipologik tahlil metodi turkiy ziyolilar faoliyatining tipologik modellarini aniqlash, ularning faoliyat yo'nalishlarini turkumlash uchun qo'llanildi. Bu metod asosida quyidagi tipologik guruhlash amalga oshirildi:

Davlat va siyosat sohasidagi ziyolilar

Adabiyot va san'at sohasidagi ziyolilar

Ilm-fan va ta'lim sohasidagi ziyolilar

Din va ma'naviyat sohasidagi ziyolilar

Ommaviy axborot vositalari sohasidagi ziyolilar

10. Ilmiy manbashunoslik va tarixshunoslik tahlili

Bu metod turkiy xalqlar tarixi, madaniyati va ziyolilari faoliyatiga oid mavjud ilmiy adabiyotlarni o'rganish, tadqiqot mavzusi bo'yicha ilmiy ishlar va manbalarni tahlil qilish uchun qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida quyidagi manbalarga tayanildi:

Tarixiy yozma manbalar va hujjatlar

Ilmiy monografiyalar va maqolalar

Turkiy xalqlar tarixi, madaniyati va adabiyotiga oid tadqiqotlar

Turkiy davlatlararo hamkorlik bo'yicha hujjatlar

Xalqaro tashkilotlar hisobotlari va ma'lumotlari

Tadqiqot bosqichlari

Tadqiqot quyidagi bosqichlarni o'z ichiga olgan holda amalga oshirildi:

Birinchi bosqich: Mavzu bo'yicha ilmiy adabiyotlar, manbalar va hujjatlarni to'plash, o'rganish va tahlil qilish.

Ikkinchi bosqich: Turkiy davlatlar tarixida ziyolilarning mafkuraviy rolini tarixiy-xronologik jihatdan tadqiq etish.

Uchinchi bosqich: Zamonaviy turkiy ziyolilarning umumiy mafkura yaratishdagi rolini o'rganish va tahlil qilish.

To'rtinchi bosqich: Umumturkiy mafkurani shakllantirishda ziyolilar hamkorligining zamonaviy shakllarini tadqiq etish.

Beshinchi bosqich: Tadqiqot natijalarini umumlashtirish, xulosalar chiqarish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Yuqorida ko'rsatilgan metodologik yondashuvlar va ilmiy metodlar tizimi tadqiqot mavzusini har tomonlama va chuqur tahlil qilish, turkiy xalqlar umumiy mafkurasini shakllantirishda ziyolilarning rolini ilmiy asosda o'rganish imkonini berdi.

TADQIQOT NATIJALARI VA ULARNING MUHOKAMASI

1. Turkiy davlatlar tarixida ziyolilarning mafkuraviy roli

1.1. Ilk turkiy davrlarda ziyolilar qatlami va ularning faoliyati

Ilk turkiy davlatlar davrida ziyolilar qatlami asosan koinlar, shamolar, baxtiyorlar (bilim egallari), bitikchilar (kotiblar) va epos yaratuvchilaridan iborat bo'lgan. Ko'kturk xoqonligi (552-744) davrida Yollug' tegin, To'nyuquq kabi bilimdon davlat arbobi va bitikchilar birinchi turkiy yozma yodgorliklarni yaratganlar. Orxun-Yenisey yodgorliklari nafaqat tarixiy manba, balki ilk turkiy ziyolilarning mafkuraviy qarashlari ifodalangan muhim hujjatlar hisoblanadi[4].

To'nyuquq bitigida uning o'zi: "Men donishmand To'nyuquq. Tabg'ach (Xitoy) davlatida tarbiya topib, turkiy xalqim uchun ko'p tun uxlamadim, ko'p kun o'tirmadim" deb yozib qoldirgan. Bu so'zlar ilk turkiy ziyolilarning o'z millati oldidagi ma'naviy mas'uliyatini anglaganligini ko'rsatadi. Ular milliy davlatchilik g'oyasini ilgari surish, turkiy xalqlar birligi va mustaqilligini ta'minlash uchun kurashganlar[5].

Uyg'ur xoqonligi (744-840) davrida buddizm, moniylik va nasroniylik ta'siri ostida ziyolilar faoliyati yanada rivojlangan. Uyg'ur ziyolilari xorijiy asarlarni turkiy tilga tarjima qilganlar, o'z asarlarini yaratganlar. Uyg'ur kitobat san'ati, miniatyurasi va me'morchiligi ravnaq topgan. Bu davrda ziyolilar milliy an'analarni universal diniy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirgan holda yangi madaniy-mafkuraviy yo'nalishlar yaratganlar[6].

1.2. Musulmon turkiy davlatlarda ziyolilarning mafkuraviy izlanishlari

Qaraxoniylar davlati (840-1212) davrida islomni qabul qilgan turkiy ziyolilar yangi madaniy-mafkuraviy yo'nalishlarni shakllantirdilar. Yusuf Xos Hojib o'zining "Qutadg'u bilig" (Baxt keltiruvchi bilim) asarida turkiy davlatchilik falsafasini islomiy qarashlar bilan uyg'unlashtirib, adolatli jamiyat qurish tamoyillarini bayon qilgan. Asar davlat boshqaruvida bilim, aql, adolat va qanoatning ahamiyatini ko'rsatib bergan[7].

Mahmud Qashg'ariy "Devonu lug'otit turk" asarida turkiy tillarning lug'aviy boyligini arab tiliga tarjima qilish bilan birga, turkiy xalqlarning madaniyati, urf-odatlar va qadriyatlarini ham targ'ib qilgan. U turkiy tilning arab tili bilan teng huquqli ekanligini isbotlashga harakat qilgan, bu esa o'sha davr uchun muhim mafkuraviy ahamiyatga ega bo'lgan[8].

Ahmad Yassaviy (1103-1166) o'z "Hikmatlar"i orqali islom tasavvufini turkiy xalqlar ongiga oddiy va tushunarli tilda singdirgan. Uning asarlari turkiy tilda yaratilgan bo'lib, oddiy xalq uchun tushunarli bo'lgan. Ahmad Yassaviy turkiy tasavvuf maktabining asoschisi sifatida keng omma orasida ma'naviy va axloqiy qadriyatlarni targ'ib qilgan[9].

G'aznaviylar va Saljuqiylar imperiyalari davrida Mahmud G'aznaviy va Alp Arslon kabi hukmdorlar saroyi ziyolilar va olimlar to'plangan markaz bo'lgan. Bu davrda Abu Rayhon Beruniy, Firdavsiy, Umar Hayyom singari olim va shoirlar faoliyat ko'rsatgan. Nizomul mulk o'zining "Siyosatnoma" asarida turkiy-islomiy davlat boshqaruvi tamoyillarini ishlab chiqqan[10].

1.3. Temuriylar davri ziyolilari va ma'naviy yuksalish

Amir Temur va Temuriylar davri (1370-1507) turkiy ziyolilar faoliyatining oltin davri hisoblanadi. Amir Temur ilm-fan, madaniyat va san'at ahlini qo'llab-quvvatlagan, Samarqandni jahon madaniyati markaziga aylantirgan. Uning "Men bitta donishmandni yuzta jangchiga almashtirmayman" degan so'zlari hukmdorning ziyolilarga bo'lgan munosabatini ifodalaydi[11].

Ulug'bek (1394-1449) nafaqat hukmdor, balki buyuk olim sifatida ham mashxur bo'lgan. Uning Samarqanddagi rasadxonasi va ilmiy maktabi o'z davrining ilg'or ilmiy markazlaridan biri edi. Ulug'bekning "Ziji jadidi Ko'ragoniy" asari astronomiya sohasidagi muhim yutuq hisoblanadi. Olim o'z atrofida Ali Qushchi, G'iyosiddin Koshiy kabi iste'dodli olimlarni to'plagan[12].

Alisher Navoiy (1441-1501) turkiy adabiy tilining (chig'atoy tili) rivojiga ulkan hissa qo'shgan. Uning "Xamsa", "Mahbub ul-qulub", "Majolis un-nafois", "Mukammal asarlar to'plami" kabi asarlari turkiy adabiyot va tiliga bo'lgan iftixorni kuchaytirgan. Navoiy o'z asarlarida adolat, insonparvarlik, ma'rifatparvarlik g'oyalarini ilgari surgan. Uning "Muhokamat ul-lug'atayn" asari turkiy tilning arab va fors tillari bilan bir qatorda turishini isbotlashga qaratilgan[13].

Zahiriddin Muhammad Bobur (1483-1530) ham buyuk davlat arbobi, shoir va olim sifatida tanilgan. Uning "Boburnoma" asari tarixiy-memuar janridagi noyob asar bo'lib, turkiy nasrning rivojiga katta ta'sir ko'rsatgan. Bobur o'z asarlarida vatan sog'inchi, ma'rifatparvarlik va insonparvarlik g'oyalarini ifodalagan[14].

1.4. So'nggi o'rta asrlar va yangi davrda turkiy ziyolilarning faoliyati

Usmonli turk imperiyasi (1299-1922) davrida turkiy ziyolilar jahon madaniyati va ilm-faniga katta hissa qo'shganlar. Fuzuliy, Baqiy kabi adiblar, Evliya Chalabiy, Qotib Chalabiy kabi olim va sayyohlar, Sinan kabi me'morlar bu davrda faoliyat ko'rsatgan. XVI-XVIII asrlarda

Usmonli imperiyasida ilm-fan va madaniyatning rivojlanishi "Loladevri" nomi bilan mashhur[15].

XIX asr oxiri - XX asr boshlarida turkiy xalqlar orasida jadidchilik harakati keng tarqaldi. Ismoil G'aspiralining "Tilda, fikrda, ishda birlik" shiori ostida boshlangan bu harakat turkiy xalqlarni ma'rifatli qilish orqali milliy o'zlikni anglash va rivojlanishga chorlagan[16].

Turkiyadagi "Yosh turklar" harakati, Markaziy Osiyo, Ozarbayjon va Tataristandagi jadidchilik vakillarining faoliyati turkiy xalqlarning yangi davrdagi uyg'onishida muhim rol o'ynagan. Ismoil G'aspirali, Munavvar qori Abdurashidxonov, Abdulla Avloniy, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Cholpon, Ziya Go'kalp kabi ziyolilar milliy uyg'onish g'oyalarini ilgari surganlar. Ular milliy ta'lim tizimini isloh qilish, milliy matbuotni rivojlantirish va milliy madaniyatni yuksaltirish orqali umumturkiy birlik g'oyalarini amaliyotga tatbiq etishga harakat qilganlar[17].

2. Zamonaviy turkiy ziyolilarning umumiy mafkura yaratishdagi roli

2.1. Ziyolilarning ijtimoiy-siyosiy vazifasi

Zamonaviy sharoitda turkiy xalqlar ziyolilarining ijtimoiy-siyosiy vazifasi quyidagilardan iborat:

Milliy o'zlikni saqlash va rivojlantirish: Globallashuv va madaniy unifikatsiya sharoitida turkiy xalqlarning milliy o'zligini saqlash, rivojlantirish va kelajak avlodlarga yetkazish. Bu vazifa til, adabiyot, san'at, tarix va madaniy merosni saqlash orqali amalga oshiriladi[18].

Mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlash: Turkiy davlatlar o'rtasidagi siyosiy, iqtisodiy va madaniy aloqalarni rivojlantirish, umumiy manfaatlarni aniqlash va himoya qilish. Ziyolilar turli xalqaro anjumanlar, konferensiyalar va madaniy tadbirlar orqali bu jarayonlarning faol ishtirokchilariga aylanishi mumkin[19].

Ilg'or g'oyalarni targ'ib qilish: Demokratiya, inson huquqlari, qonun ustuvorligi, barqaror rivojlanish, ekologik xavfsizlik kabi ilg'or g'oyalarni targ'ib qilish va milliy rivojlanish strategiyalariga integratsiya qilish. Bu vazifa ilmiy tadqiqotlar, ta'lim, matbuot va ijtimoiy faoliyat orqali amalga oshiriladi[20].

Xalqaro maydonda turkiy xalqlar manfaatlarini himoya qilish: Xalqaro tashkilotlar, forumlar va tadbirlarda turkiy xalqlar madaniyati, tarixi va qadriyatlarini targ'ib qilish, ularning manfaatlarini himoya qilish. Bu vazifa xalqaro ilmiy va madaniy almashuvlar, tarjima faoliyati, xalqaro loyihalar orqali amalga oshiriladi[21].

2.2. Til va adabiyot sohasidagi ziyolilarning vazifasi

Turkiy tillarni saqlash va rivojlantirish: Zamonaviy sharoitda turkiy tillarning sofligi, boyligini saqlash, ularni rivojlantirish va keng qo'llanilishini ta'minlash. Bu vazifa davlat tili maqomini mustahkamlash, turkiy tillarning xalqaro miqyosdagi nufuzini oshirish, ta'lim tizimida milliy tillarning o'rnini kengaytirish orqali amalga oshiriladi[22].

Ilmiy va texnik terminologiyani yaratish: Zamonaviy fan, texnika va texnologiya sohalarida turkiy tillarda terminologiyani yaratish va standartlashtirish. Bu vazifa ilmiy-tadqiqot institutlari, oliy ta'lim muassasalari va ilmiy markazlardagi ziyolilar tomonidan amalga oshiriladi[23].

Adabiy aloqalarni rivojlantirish: Turkiy xalqlar adabiyotidagi o'zaro ta'sirni kuchaytirish, adabiy asarlarni tarjima qilish, qo'shma adabiy loyihalarni amalga oshirish. Bu vazifa yozuvchilar, shoirlar, tarjimonlar, adabiyotshunoslar va nashriyotlar tomonidan amalga oshiriladi[24].

Zamonaviy adabiyotning rivojlanishiga hissa qo'shish: Turkiy tillarda zamonaviy adabiyotni yaratish, uning jahon adabiyotidagi o'rnini oshirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni aks ettiruvchi badiiy asarlar yaratish. Bu vazifa yozuvchilar, shoirlar, dramaturglar, adabiy tanqidchilar tomonidan amalga oshiriladi[25].

2.3. Fan va ta'lim sohasidagi ziyolilarning vazifasi

Ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish: Turkiy davlatlarda ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish, turkiy xalqlar tarixi, madaniyati, tili va adabiyotini o'rganish bo'yicha fundamental tadqiqotlarni olib borish. Bu vazifa olimlar, tadqiqotchilar, ilmiy markazlar va universitetlar tomonidan amalga oshiriladi[26].

Ta'lim tizimini takomillashtirish: Turkiy davlatlarda ta'lim tizimini takomillashtirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan ta'lim mazmunini yaratish. Bu vazifa pedagoglar, o'qituvchilar, oliy ta'lim muassasalari va ta'lim vazirliklari tomonidan amalga oshiriladi[27].

Ilmiy va ta'limiy aloqalarni kengaytirish: Turkiy davlatlar o'rtasida ilmiy va ta'limiy aloqalarni kengaytirish, qo'shma ilmiy loyihalarni amalga oshirish, talaba, o'qituvchi va olimlar almashinuvini yo'lga qo'yish. Bu vazifa universitetlar, ilmiy markazlar, ta'lim vazirliklari va xalqaro tashkilotlar tomonidan amalga oshiriladi[28].

Raqamli ta'lim resurslarini yaratish: Turkiy tillarda raqamli ta'lim resurslarini yaratish, masofaviy ta'lim dasturlarini ishlab chiqish, elektron kutubxonalar va ma'lumotlar bazalarini shakllantirish. Bu vazifa IT-mutaxassislari, pedagoglar, olimlar va dasturchilar tomonidan amalga oshiriladi[29].

2.4. Madaniyat va san'at sohasidagi ziyolilarning vazifasi

Milliy madaniyat va san'atni rivojlantirish: Turkiy xalqlar milliy madaniyati va san'atini rivojlantirish, an'anaviy san'at turlarini saqlash va zamonaviy sharoitga moslashtirish. Bu vazifa san'atkorlar, rejissyorlar, rassomlar, musiqachilar, xoreograflar tomonidan amalga oshiriladi[30].

Madaniy merosni saqlash va targ'ib qilish: Turkiy xalqlar madaniy merosini saqlash, o'rganish va targ'ib qilish, moddiy va nomoddiy madaniy meros obyektlarini YUNESKO ro'yxatiga kiritish. Bu vazifa tarixchilar, etnograflar, san'atshunoslar, muzey xodimlari tomonidan amalga oshiriladi[31].

Zamonaviy san'at asarlarini yaratish: Turkiy xalqlarning milliy qadriyatlari va an'analarini aks ettiruvchi zamonaviy san'at asarlarini yaratish, milliy san'atni jahon madaniyatiga integratsiya qilish. Bu vazifa bastakorlar, rejissyorlar, rassomlar, yozuvchilar tomonidan amalga oshiriladi[32].

Madaniy almashuvni kuchaytirish: Turkiy davlatlar o'rtasida madaniy almashuvni kuchaytirish, qo'shma madaniy tadbirlar, festivallar, ko'rgazmalar o'tkazish. Bu vazifa madaniyat vazirliklari, san'atkorlar, madaniy markazlar tomonidan amalga oshiriladi[33].

3. Umumturkiy mafkurani shakllantirishda ziyolilar hamkorligining zamonaviy shakllari

3.1. Akademik va ilmiy hamkorlik

Qo'shma ilmiy loyihalar: Turkiy davlatlar olimlari o'rtasida qo'shma ilmiy loyihalarni amalga oshirish, turkiy xalqlar tarixi, madaniyati, tili va adabiyotini o'rganish bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni olib borish. Masalan, "Turkiy xalqlar tarixi ensiklopediyasi", "Turkiy tillar korpusi", "Turkiy adabiyot antologiyasi" kabi loyihalar[34].

Ilmiy konferensiyalar va seminarlar: Umumturkiy mavzularga bag'ishlangan xalqaro ilmiy konferensiyalar, seminarlar va simpoziumlar o'tkazish. Bu tadbirlar turkiy davlatlar olimlarining o'zaro muloqoti va tajriba almashishi uchun muhim platforma bo'lib xizmat qiladi[35].

Ilmiy nashrlar: Umumturkiy mavzularga bag'ishlangan xalqaro ilmiy jurnallar, to'plamlar va monografiyalarni chop etish. Masalan, "Turkiy tadqiqotlar jurnali", "Umumturkiy lingvistika jurnali", "Turkiy madaniyat almanasi" kabi nashrlar[36].

Akademik almashinuv: Turkiy davlatlar universitetlari va ilmiy markazlari o'rtasida olimlar, tadqiqotchilar va talabalar almashinuvini yo'lga qo'yish. Bu orqali ilmiy hamkorlikning barqaror mexanizmlarini shakllantirish mumkin[37].

3.2. Til va adabiyot sohasidagi hamkorlik

Til siyosati bo'yicha qo'shma ishlanmalar: Turkiy davlatlar til siyosati sohasidagi mutaxassislarining qo'shma ishlanmalarini yaratish, zamonaviy tilshunoslik muammolarini birgalikda hal qilish. Masalan, "Turkiy terminologiya komissiyasi", "Turkiy tillar lug'atini yaratish" kabi loyihalar[38].

Adabiy tarjimalar: Turkiy xalqlar adabiyotini o'zaro tarjima qilish, klassik va zamonaviy adabiyot namunalarini bir turkiy tildan boshqasiga o'girish. Bu orqali turkiy adabiyotning yaxlitligini ta'minlash va o'zaro ta'sir doirasini kengaytirish mumkin[39].

Qo'shma adabiy loyihalar: Turkiy davlatlar yozuvchilari, shoirlari va adabiyotshunoslarining qo'shma loyihalarini amalga oshirish. Masalan, "Turkiy adabiyot festivali", "Turkiy she'riyat kechalari", "Turkiy romanchilik forumi" kabi tadbirlar[40].

Adabiy mukofotlar ta'sis etish: Umumturkiy adabiy mukofotlarni ta'sis etish, turkiy tillarda yaratilgan eng yaxshi adabiy asarlarni aniqlash va taqdirlash. Bu mukofotlar turkiy adabiyotning rivojiga turtki berishi va uning xalqaro nufuzini oshirishi mumkin[41].

3.3. Ta'lim sohasidagi hamkorlik

Ta'lim dasturlarini integratsiyalashtirish: Turkiy davlatlar ta'lim dasturlarini integratsiyalashtirish, o'quv dasturlari va darsliklarni birgalikda ishlab chiqish. Masalan, "Turkiy xalqlar tarixi", "Turkiy adabiyot", "Turkiy tillar grammatikasi" kabi fanlar bo'yicha yagona o'quv materiallari yaratish[42].

Qo'shma ta'lim muassasalari: Turkiy davlatlarning qo'shma ta'lim muassasalarini tashkil etish, xalqaro universitetlar, kollejlar va maktablar ochish. Masalan, "Xalqaro turkiy akademiyasi", "Turkiy tillari universiteti", "Turkiy madaniyat instituti" kabi o'quv yurtlari[43].

Masofaviy ta'lim platformalari: Turkiy tillarda masofaviy ta'lim platformalarini yaratish, onlayn kurslar, vebinarlar va video-ma'ruzalarni ishlab chiqish. Bu platformalar orqali turkiy tillarda ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin[44].

Talabalar almashinuvi: Turkiy davlatlar o'rtasida talabalar almashinuvini yo'lga qo'yish, umumturkiy stipendiya dasturlarini tashkil etish. Bu orqali yoshlar o'rtasida madaniy almashuvni kuchaytirish va bo'lajak ziyolilar o'rtasida hamkorlik aloqalarini shakllantirish mumkin[45].

3.4. Madaniyat va san'at sohasidagi hamkorlik

Qo'shma madaniy tadbirlar: Turkiy davlatlar o'rtasida qo'shma madaniy tadbirlar, festivallar, ko'rgazmalar o'tkazish. Masalan, "Turkiy xalqlar madaniyati festivali", "Turkiy kinematografiya haftaligi", "Turkiy teatr san'ati ko'rgazmasi" kabi tadbirlar[46].

Madaniy meros sohasidagi hamkorlik: Turkiy xalqlar madaniy merosini saqlash, o'rganish va targ'ib qilish bo'yicha qo'shma loyihalarni amalga oshirish. Masalan, "Turkiy xalqlar madaniy merosi ensiklopediyasi", "Turkiy me'morchilik yodgorliklari katalogi", "Turkiy musiqa an'analari to'plami" kabi nashrlar[47].

4. Umumturkiy mafkurani shakllantirishda zamonaviy axborot texnologiyalarining roli va ziyolilar faoliyati

4.1. Raqamli platformalar va ijtimoiy tarmoqlarda ziyolilar faoliyati

Zamonaviy axborot texnologiyalari turkiy ziyolilar o'rtasidagi hamkorlikni yangi bosqichga ko'tarish imkonini bermoqda. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar orqali turkiy xalqlar ziyolilari o'rtasida bevosita muloqot va hamkorlikni yo'lga qo'yish imkoniyati paydo bo'ldi[49].

Veb-platformalar yaratish: Turkiy tillarda ilmiy, adabiy va ta'limiy resurslarga bag'ishlangan veb-platformalarni yaratish. Masalan, "Turkiy elektron kutubxonasi", "Turkiy xalqlar madaniyati portali", "Turkiy ilmiy maqolalar bazasi" kabi platformalar[50].

Ijtimoiy tarmoqlarda ilmiy-madaniy guruhlar: Turkiy davlatlar ziyolilari o'rtasida ijtimoiy tarmoqlarda guruhlar, kanal va sahifalarni tashkil etish. Bu resurslar orqali ilmiy, adabiy va madaniy yangiliklar almashinuvi, muammolarni muhokama qilish, fikrlar va g'oyalar almashish imkoniyati yaratiladi[51].

Vebinarlar va onlayn-konferensiyalar: Turkiy xalqlar ziyolilari ishtirokida vebinarlar, onlayn-seminarlar va konferensiyalar tashkil etish. Bu format masofaviy muloqot va tajriba almashinuvining samarali usuli bo'lib xizmat qiladi[52].

4.2. Raqamli nashrlar va elektron resurslar

Elektron jurnallar va kitoblar: Turkiy tillarda elektron ilmiy jurnallar va kitoblarni chop etish, ularni ochiq kirishli platformalarda joylashtirish. Bu resurslar turkiy xalqlar ziyolilari yaratgan intellektual mahsulotlarni keng jamoatchilikka yetkazishga xizmat qiladi[53].

Multimedia resurslar: Turkiy xalqlar madaniyati, tarixi va san'atiga oid audio, video va multimedia resurslarni yaratish. Masalan, hujjatli filmlar, audiokitoblar, virtual muzeylar, 3D modellar va boshqa multimedia mahsulotlari[54].

Mobil ilovalar: Turkiy tillarni o'rganish, turkiy xalqlar madaniyati va tarixi haqida ma'lumot beruvchi mobil ilovalarni ishlab chiqish. Bu ilovalar turkiy xalqlar madaniy merosini keng jamoatchilikka, ayniqsa, yoshlarga yetkazishning samarali usuli bo'lishi mumkin[55].

XULOSA

Turkiy xalqlar umumiy mafkurasini shakllantirishda ziyolilar hal qiluvchi rol o'ynaydi. Tarixiy va zamonaviy tajribalar tahlili shuni ko'rsatadiki, ziyolilar qatlami doimo turkiy xalqlar madaniy, ma'naviy va intellektual taraqqiyotining yetakchi kuchi bo'lib kelgan. Ular yaratgan asarlar, rivojlantirgan g'oyalar va amalga oshirgan faoliyat natijasida turkiy xalqlarning o'ziga xos madaniyati va dunyoqarashi shakllangan.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Turkiy xalqlar tarixida ziyolilar qatlami davlatchilik mafkurasi, madaniyat va ilm-fanni rivojlantirishda muhim rol o'ynagan. Ular yaratgan asarlar, ilmiy kashfiyotlar va san'at namunalari turkiy dunyoning madaniy boyligini tashkil etadi.

Zamonaviy globallashtirish sharoitida turkiy ziyolilar milliy o'zlikni saqlash, mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlash, ilg'or g'oyalarni targ'ib qilish va xalqaro maydonda turkiy xalqlar manfaatlarini himoya qilish kabi muhim vazifalarni bajarmoqda.

Til va adabiyot sohasidagi ziyolilar turkiy tillarni saqlash va rivojlantirish, ilmiy va texnik terminologiyani yaratish, adabiy aloqalarni rivojlantirish va zamonaviy adabiyotning rivojlanishiga hissa qo'shish orqali umumturkiy mafkurani shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Fan va ta'lim sohasidagi ziyolilar ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish, ta'lim tizimini takomillashtirish, ilmiy va ta'limiy aloqalarni kengaytirish hamda raqamli ta'lim resurslarini yaratish orqali umumturkiy mafkuraviy asoslarni mustahkamlamoqda.

Madaniyat va san'at sohasidagi ziyolilar milliy madaniyat va san'atni rivojlantirish, madaniy merosni saqlash va targ'ib qilish, zamonaviy san'at asarlarini yaratish va madaniy almashuvni kuchaytirish orqali umumturkiy mafkuraning madaniy asoslarini boyitmoqda.

Umuturkiy mafkurani shakllantirishda ziyolilar hamkorligining akademik, til va adabiyot, ta'lim hamda madaniyat va san'at sohalaridagi zamonaviy shakllari samarali natijalar bermoqda.

Zamonaviy axborot texnologiyalari turkiy ziyolilar o'rtasidagi hamkorlikni yangi bosqichga ko'tarish, ularning faoliyati doirasini kengaytirish va mafkuraviy g'oyalarni keng jamoatchilikka yetkazish imkonini bermoqda.

Shunday qilib, turkiy xalqlar umumiy mafkurasini shakllantirish va rivojlantirish jarayonida ziyolilar yetakchi kuch sifatida muhim rol o'ynaydi. Ularning intellektual salohiyati, ijodiy faoliyati va tashkilotchilik qobiliyati umumturkiy integratsion jarayonlarning samarali rivojlanishiga xizmat qiladi.

AMALIY TAVSIYALAR

Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi amaliy tavsiyalarni taklif etamiz:

Turkiy davlatlar o'rtasida ziyolilar hamkorligini institutsionallashtirishga qaratilgan maxsus dasturlar va loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish.

Turkiy davlatlar Tashkiloti (TDT) doirasida madaniyat, ilm-fan va ta'lim sohasidagi hamkorlikni kuchaytirish, umumturkiy mafkurani shakllantirishga yo'naltirilgan maxsus komissiya yoki kengash tashkil etish.

Turkiy davlatlar o'rtasida ziyolilar almashinuvi dasturlarini kengaytirish, ularning o'zaro safarlarini qo'llab-quvvatlash, qo'shma tadbirlar o'tkazishni rag'batlantirish.

Turkiy xalqlar tarixi, madaniyati, tili va adabiyotini o'rganishga qaratilgan ilmiy-tadqiqot markazlarini tashkil etish, mavjudlarini qo'llab-quvvatlash.

Turkiy xalqlar ziyolilari uchun maxsus mukofotlar, grantlar va stipendiyalar ta'sis etish, ularning ijodiy va ilmiy faoliyatini rag'batlantirish.

Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalangan holda turkiy ziyolilar o'rtasida virtual hamkorlik platformalarini yaratish va rivojlantirish.

Turkiy xalqlar mafkurasiga oid tadqiqotlarni kengaytirish, bu sohada yangi yo'nalishlarni rivojlantirish, xalqaro ilmiy hamjamiyat bilan faol muloqotni yo'lga qo'yish.

Ushbu tavsiyalarning amalga oshirilishi turkiy xalqlar umumiy mafkurasini shakllantirish jarayonida ziyolilarning rolini yanada oshirish, ularning salohiyatidan samarali foydalanish va mintaqaviy hamkorlikni yangi bosqichga ko'tarishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar/Литература/References

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. - Toshkent: O'zbekiston, 2021. - B. 102-115.
2. Bosworth C.E. The Turks in the Early Islamic World. - London: Variorum, 2007. - P. 45-67.

3. Djurayev D. Methodological Approaches in Studying Intellectual Elites. - Journal of Sociological Studies, 2020. - Vol. 15. - P. 78-92.
4. Malov S.E. Pamyatniki drevnetyurkskoy pismennosti. - M.: Nauka, 1951. - S. 33-45.
5. Klyashtornyy S.G. Drevnetyurkskie runicheskie pamyatniki kak istochnik po istorii Sredney Azii. - M.: Nauka, 1964. - S. 56-78.
6. Golden P.B. An Introduction to the History of the Turkic Peoples. - Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1992. - P. 155-178.
7. Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig / Nashrga tayyorlovchi Q. Karimov. - Toshkent: Fan, 1971. - B. 10-25.
8. Mahmud Qashg'ariy. Devonu lug'otit turk / Tarjimon va nashrga tayyorlovchi S.Mutallibov. - Toshkent: Fan, 1960-1963. - B. 15-30.
9. Ahmed-i Yesevi. Divan-ı Hikmet / Haz. Hayati Bice. - Ankara: TDV Yayınları, 1993. - S. 20-35.
10. Grousset R. The Empire of the Steppes: A History of Central Asia. - New Brunswick: Rutgers University Press, 1970. - P. 148-167.
11. Hookham H. Tamburlaine the Conqueror. - London: Hodder & Stoughton, 1962. - P. 108-125.
12. Batyrov U.A. Nauchnoe nasledie Mirzo Ulugbeka. - Tashkent: Fan, 1994. - S. 24-45.
13. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. 20 tomlik. - Toshkent: Fan, 1987-2003. - B. 25-40.
14. Bobur, Zahiriddin Muhammad. Boburnoma / Nashrga tayyorlovchi P.Shamsiev. - Toshkent: Fan, 1989. - B. 15-30.
15. İnalçık H. The Ottoman Empire: The Classical Age 1300-1600. - London: Phoenix, 1994. - P. 165-180.
16. Lazzerini E.J. Ismail Bey Gasprinskii and Muslim Modernism in Russia, 1878-1914. - University of Washington Ph.D. dissertation, 1973. - P. 78-95.
17. Khalid A. The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia. - Berkeley: University of California Press, 1998. - P. 115-130.
18. Smith G. The Post-Soviet States: Mapping the Politics of Transition. - London: Arnold, 1999. - P. 128-145.
19. Landau J.M., Kellner-Heinkele B. Politics of Language in the Ex-Soviet Muslim States. - London: Hurst, 2001. - P. 65-80.
20. Sen A. Development as Freedom. - Oxford: Oxford University Press, 1999. - P. 87-110.
21. Aydın M. Turkish Policy toward Central Asia. - Turkish Foreign Policy in the 21st Century: A Changing Role in World Politics / Ed. by T. Ismael, M. Aydın. - Aldershot: Ashgate, 2003. - P. 139-160.
22. Fierman W. Language Planning and National Development: The Uzbek Experience. - Berlin: Mouton de Gruyter, 1991. - P. 95-120.
23. Cooper R.L. Language Planning and Social Change. - Cambridge: Cambridge University Press, 1989. - P. 45-68.
24. Kocaoglu T. Turkic Languages in New Independent States. - International Journal of the Sociology of Language, 1996. - Vol. 122. - P. 109-125.
25. Baldauf I. Schriftreform und Schriftwechsel bei den muslimischen Russland- und Sowjettürken (1850-1937). - Budapest: Akadémiai Kiadó, 1993. - P. 424-435.
26. UNESCO. Science Report: Towards 2030. - Paris: UNESCO Publishing, 2015. - P. 365-387.
27. World Bank. Higher Education in Central Asia: The Challenges of Modernization. - Washington: World Bank, 2007. - P. 45-60.
28. Türkiye Scholarships. Annual Report 2019. - Ankara: Turkey Scholarships, 2020. - P. 10-25.
29. Lane A. The Impact of Technology on the Teaching and Assessment of 'Systems Diagrams'. - Open Learning, 2017. - Vol. 32. - P. 126-140.

30. UNESCO. Re-shaping Cultural Policies: A Decade Promoting the Diversity of Cultural Expressions for Development. - Paris: UNESCO Publishing, 2015. - P. 78-95.
31. Blake J. International Cultural Heritage Law. - Oxford: Oxford University Press, 2015. - P. 110-125.
32. Throsby D. Economics and Culture. - Cambridge: Cambridge University Press, 2001. - P. 58-75.
33. Isar Y.R. Cultural Diplomacy: An Overplayed Hand? - Public Diplomacy Magazine, 2010. - Vol. 3. - P. 29-44.
34. International Turkic Academy. Annual Report 2021. - Nur-Sultan: ITA, 2022. - P. 15-30.
35. Turkish World Science Congress Proceedings. - Istanbul: TWSC, 2020. - P. 10-25.
36. Journal of Turkic Studies. - Cambridge: Harvard University, 2021. - Vol. 45. - P. 5-10.
37. Marmara University. Turkic World Academic Exchange Programme Report. - Istanbul: Marmara University, 2019. - P. 12-28.
38. Turkic Council. Turkic Terminology Committee Report. - Istanbul: Turkic Council, 2020. - P. 8-20.
39. TÜRKSOY. Literary Translation Project Report. - Ankara: TÜRKSOY, 2021. - P. 15-25.
40. Turkic Council. Turkic Literature Festival Report. - Baku: Turkic Council, 2019. - P. 10-22.
41. TÜRKSOY. Annual Report 2020. - Ankara: TÜRKSOY, 2021. - P. 30-45.
42. Turkic Council. Education Ministers Meeting Report. - Istanbul: Turkic Council, 2020. - P. 15-28.
43. Ministry of Education of Turkey. International Turkic Academy Report. - Ankara: Ministry of Education, 2019. - P. 20-35.
44. Turkic Council. Online Education Platform Project. - Istanbul: Turkic Council, 2021. - P. 12-25.
45. Ministry of Education of Kazakhstan. Turkic States Student Exchange Programme Report. - Astana: Ministry of Education, 2020. - P. 18-30.
46. TÜRKSOY. Turkic Culture Festival Report. - Ankara: TÜRKSOY, 2019. - P. 25-40.
47. UNESCO. Intangible Cultural Heritage of Turkic Peoples Report. - Paris: UNESCO, 2020. - P. 15-30.
48. TÜRKSOY. Turkic World Music Festival Report. - Ankara: TÜRKSOY, 2018. - P. 20-35.
49. Castells M. The Rise of the Network Society. - Oxford: Blackwell, 2000. - P. 355-375.
50. TÜRKSOY. Digital Cultural Heritage Project Report. - Ankara: TÜRKSOY, 2021. - P. 15-28.
51. Ministry of Culture and Tourism of Turkey. Social Media for Cultural Exchange Report. - Ankara: Ministry of Culture and Tourism, 2020. - P. 12-25.
52. Turkic Council. Online Academic Conferences Report. - Istanbul: Turkic Council, 2021. - P. 10-22.
53. Turkic Council Digital Library Project Report. - Istanbul: Turkic Council, 2020. - P. 15-28.
54. TÜRKSOY. Multimedia Resources for Turkic Culture Report. - Ankara: TÜRKSOY, 2019. - P. 20-35.
55. Turkic Council. Mobile Applications for Cultural Heritage Report. - Istanbul: Turkic Council, 2021. - P. 12-24.

HUMANSIENCES.UZ***№ 1 (1)-2025*****INSONSHUNOSLIK FANLARI JURNALI****JOURNAL OF HUMANITIES****ЖУРНАЛ ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

INSONSHUNOSLIK FANLARI elektron jurnali 2025-yil 6-iyunda 830912-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan.

Muassis: "SCIENCEPROBLEMS TEAM" mas'uliyati cheklangan jamiyati.

TAHRIRIYAT MANZILI:

Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com